

Judyta Pawliszko

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5279-498X>

e-mail: jpawliszko@ur.edu.pl

Językowe środki wartościowania i oceny: Systemowo-funkcjonalna analiza relacji prasowych z 24 lutego 2022 r.

**Linguistic means of valuation and assessment:
A systemic-functional analysis of press coverage
of February 24, 2022**

Abstrakt

Celem artykułu jest charakterystyka sposobów przedstawiania wydarzeń z 24 lutego 2022 r. bezpośrednio i pośrednio związanych z konfliktem rosyjsko-ukraińskim na łamach czasopism opiniotwórczych „The New York Times” i „The Moscow Times”. Opierając się na studium przypadku, artykuł opisuje, w jaki sposób w materiale badawczym zostały zakodowane sygnały wartościowania emocji, zachowań, czynności i postaw. Podjęto również próbę wyodrębnienia z pomocą metodologii systemowo-funkcjonalnej analizy dyskursu (SFAD) językowych środków oceny i negocjowania postaw, które są stosowane przez autorów obu artykułów prasowych, a wynikają z systemu gramatycznego języka. Analiza rejestrów przypisanych do określonych kategorii badawczych (wyrażanie emocji, osąd, uznanie) wykazała, że w prasowych relacjach z 24 lutego 2022 r. dominują konstrukcje gramatyczne z czasownikiem jako kluczowym elementem organizującym system znaczeń interpersonalnych, zwłaszcza w kontekście oceny i negocjacji postaw. Wnioski końcowe skłaniają ku pogładowi, że wyrażenia predykatywne w artykułach prasowych mają większą moc niż wyrażenia uznania.

Słowa kluczowe: dyskurs medialny, systemowo-funkcjonalna analiza dyskursu, SFAD, wojna rosyjsko-ukraińska, wartościowanie, „The New York Times”, „The Moscow Times”

Abstract

The aim of the article is to characterize the ways of presenting events of February 24, 2022 directly and indirectly related to the Russian-Ukrainian war in *The New York Times* and *The Moscow Times*. Based on case studies, the article describes how the signals of valuing emotions, behaviours, actions, and attitudes were encoded in the research material. The systemic-functional analysis of discourse (SFAD) methodology is applied

to identify linguistic means of assessing and negotiating attitudes which are used by the authors of both articles and stem from the grammatical system of their respective languages. Analysis of registers assigned to specific research categories (affect, judgement, appreciation) revealed that the press accounts of 24 February 2022 are dominated by grammatical constructions with the verb as the key element organising the system of interpersonal meanings, especially in the context of assessing and negotiating attitudes. The final conclusions of the study suggest that predicative expressions in newspaper articles are more powerful than expressions of appreciation.

Keywords: media discourse, systemic-functional discourse analysis, SFAD, Russian-Ukrainian war, appraisal, *The New York Times*, *The Moscow Times*

1. Wstęp

Pojęcie dyskursu trwale zakorzeniło się w dzisiejszych badaniach naukowych, a jego analiza zyskuje coraz większe uznanie i zastosowanie zarówno w dziedzinie nauk humanistycznych, jak i społecznych. Tradycja badań wypracowanych na gruncie lingwistyki z powodzeniem wykorzystywana jest w dociekaniach nie tylko socjologicznych czy kulturoznawczych, ale również w teorii postkolonialnej, a także w naukach politycznych.

Badanie dyskursu w polonistycznej i germanistycznej literaturze przedmiotu cechuje się wieloznacznością i odwołuje się do różnych obszarów oraz aspektów komunikacji społecznej. Warto tu odnotować zróżnicowane metodologicznie i terminologicznie prace naukowe takie jak: *dyskurs religijny* (Wojtak 2015), *dyskurs terapeutyczny* (Ficek 2016), *dyskurs polityczny* (Kłosińska 2012), *dyskurs medialny* (Czachur 2011), *dyskurs telewizyjny* (Loewe 2018), *dyskurs prasowy* (Miller 2014), *dyskursy tolerancji i wykluczenia* (Ciesek 2018), *dyskurs migracyjny* (Smykała 2018) czy *dyskursy na temat kryzysów* (Kuck 2018) i wiele innych. Niniejsza analiza zawiera liczne odwołania do wymienionych publikacji, jednak właściwa przestrzeń zakreślona w artykule to przede wszystkim oryginalny wybór tematu badania i sposób jego opracowania.

Całość rozważań w niniejszym artykule oparto na solidnych podstawach lekturowych, stanowiących fundament dla teoretyczno-metodologicznej teorii systemowo-funkcjonalnej analizy dyskursu (SFAD). Jest to rzadko stosowana metoda w polskich badaniach dyskursu, a opracowanie graficzne modelu SFAD oraz jego przeniesienie na język polski pozwoliło na pełne wykorzystanie potencjału przyjętej metodologii do śledzenia, w jaki sposób pozornie neutralne środki językowe nabierają znaczenia w konkretnym kontekście. Ponadto analizy prezentowane w artykule umożliwiają lepsze

zrozumienie istotnych zachowań socjokomunikacyjnych, takich jak wyrażanie emocji i negocjowanie postaw, stanowiąc tym samym doskonały punkt wyjścia do dalszego rozwoju teorii¹.

2. Zarys teoretyczny

2.1. Systemowo-funkcjonalna analiza dyskursu (SFAD)

Perspektywę badawczą przyjętą w niniejszym artykule kształtują współczesne teorie badań dyskursu i komunikacji. Należy podkreślić, iż brak precyzyjnych wytycznych dotyczących metodologii badań nad dyskursem nie wynika z zaniedbania teoretycznego, lecz przyzwolenia na swobodę w doborze metody zgodnej z celem i oczekiwanym rezultatem. Takie podejście stanowi wyzwanie dla badacza: z jednej strony umożliwia wykorzystanie własnej wiedzy i umiejętności, z drugiej zaś zwiększa odpowiedzialność za jakość analizy.

Badacze z obszaru lingwistyki systemowo-funkcjonalnej skupiają się na badaniu wypowiedzi umieszczonej w kontekście powstania i użycia, zajmując się zarówno mikroanalizą aktu komunikacji, jak i szerokim opisem kontekstu kulturowego. Spośród różnych sposobów opisu za najbardziej adekwatny do analizy materiału prezentowanego w kolejnym podrozdziale uznano model wartościowania w dyskursie zaproponowany przez Jima R. Martina i Davida Rose'a (2013). Wybór ten wynika z obserwacji i opisu mechanizmów występujących w dyskursie, opartych na gramatycznym uporządkowaniu systemu języka. Analiza semantyki słów i struktur gramatycznych pozwala czytać dyskurs zarówno pod kątem warstwy leksykalnej, jak i wyboru opcji gramatycznych w kontekście celowości i skuteczności komunikacji.

Co więcej, SFAD pozwala wyciągnąć wnioski dotyczące nieuświadomionych lub nie w pełni uświadomionych mechanizmów korzystania ze słownika umysłowego, aby osiągnąć pragmatyczny cel, czyli przekonanie do swoich racji.

¹ Autorka artykułu zaznacza, iż mimo wszechobecności dyskursu na temat wojny w mediach, celem nie jest kompleksowa analiza, lecz skupienie się na konkretnym studium przypadku – zbadanie dwóch artykułów metodologicznie wpisuje się w kontekst dyskursu na temat wojny. W artykule przedstawiono główne założenia teoretyczne istotne dla analizy, jednocześnie kierując zainteresowanego czytelnika do literatury przedmiotu w celu zgłębienia szczegółów. Warto zauważyć, że zdjęcia z omawianych artykułów nie są przedmiotem analizy; autorka zdaje sobie sprawę z istotności współgrania obrazu i tekstu, jednakże badanie koncentruje się wyłącznie na aspekcie tekstowym.

Procedura obserwacji i analizy języka użytego w określonym typie dyskursu, przy uwzględnieniu zmiennych kontekstowych, pozwala wnioskować o zależności między strukturą języka a jakością i skutecznością komunikacji.

W zarysowanym kształcie zastosowana w tym artykule metodologia jest bliska gramatyce funkcjonalnej, w której język jest postrzegany jako sieć powiązanych ze sobą opcji, spośród których dokonuje się wyborów w trakcie mówienia (Halliday, Matthiessen 2004). Badacze z nurtu gramatyki systemowo-funkcjonalnej starają się określić relacje paradygmatyczne, a więc odnoszą treść tego, co zostało powiedziane, do tego, co mogło zostać powiedziane, jednocześnie obserwując obie te realizacje w ramach określonych systemów opisanych w języku. W gramatyce systemowo-funkcjonalnej ważne są także odniesienia do kontekstu wypowiedzi, która podlega analizie. Ustalenia te oparto na powszechnie znanych stwierdzeniach o związku pomiędzy językiem a kontekstem (Malinowski za: Pisarkowa 2000; Firth 1969).

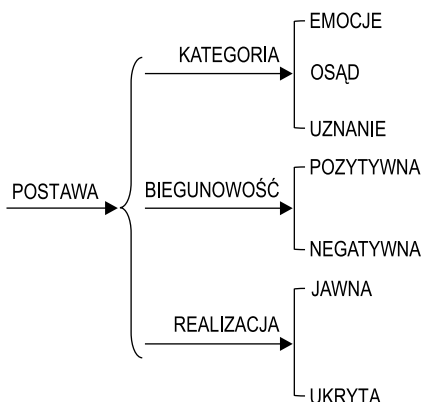
Podstawowym zadaniem prezentowanego badania była obserwacja i analiza zgromadzonego materiału badawczego pod kątem obecnych w systemie języka mechanizmów wartościowania wydarzeń opisanych w artykułach i negocjowania postaw autorów oraz odbiorców obu tekstów. Z korpusu badawczego wybrano fragmenty reprezentatywne dla różnego typu realizacji językowych, czyli takie, w których realizowane są różnego typu mechanizmy formułowania oceny. Do szczegółowej analizy wybrano fragmenty zawierające strategie językowe służące wyrażaniu zarówno pozytywnych, jak i negatywnych postaw. Dopiero tak przygotowane przykłady poddane zostały szczegółowej analizie metodą SFAD, w której wyodrębniono następujące elementy wynikające z zastosowanej przez Martina i Rose'a (2013: 25) kategorii wartościowania (oceniań) uczuć, rzeczy i charakteru ludzi: wyrażenie emocji (ang. *affect*), osąd (ang. *judgement*) i uznanie (ang. *appreciation*) (rys. 1). Elementy te odnoszą się do reakcji emocjonalnych wywoływanych u odbiorców dyskursu².

1. Wyrażenie emocji – zawiera emocjonalny składnik formułowania komunikatów, który może być pozytywny lub negatywny. Wyrażenie emocji można podzielić na jawne (opis fizycznych przejawów uczuć) i ukryte (pośrednia manifestacja).
2. Osąd – instytucjonalizacja uczucia w kontekście norm zachowania, natomiast uznanie to instytucjonalizacja uczucia w kontekście norm

² Renata Makarewicz (2017) kategoryzuje postawy w teorii oceny jako *afekt* (ang. *affect*) oraz *aprecjacja* (ang. *appreciation*). Jednak sięgając do oryginału, semantyka tych słów różni się od siebie. W niniejszym opracowaniu zaproponowano zatem autorskie tłumaczenie tych dwóch terminów.

regulujących to, jak wartościowane są rzeczy i działania (Martin, Rose 2013: 74). Nakreślenie granicy między tak wyznaczonymi obszarami może być trudne. W prowadzonej analizie wyznacza się kategorie arbitralnie i dopuszcza się możliwości istnienia marginesu interpretacji równoległych.

3. Uznanie – odnosi się do wartościowania rzeczy, które może być pozytywne lub negatywne. Uznanie obejmuje także pojęcia abstrakcyjne i byty semiotyczne.

Rys. 1. Kategorie wartościowania

Źródło: opracowanie własne na podstawie Martin i Rose 2013.

Biegunowość określa stopień, w jakim pozytywny lub negatywny wydźwięk jest przypisany do dyskursu. Realizacja opisywana jest jako sposób, w jaki dyskurs podtrzymuje pewne wartości lub dąży do określonego działania zachęcającego lub opinii wspierającej cele realizowane w dyskursie.

2.2. Negocjowanie postaw

Ocena dotyczy procesu wartościowania, czyli negocjacji postaw i sił występujących w komunikacji (Martin, Rose 2013: 23). W trakcie komunikacji relacje społeczne kształtują się poprzez zdolność wyrażania uczuć wobec innych ludzi i sytuacji. Dyskurs jest interaktywny, a pełne zrozumienie wymaga analizy narzędzi komunikacji, czyli języka, oraz uwzględnienia kontekstu. Proces oceny obejmuje dynamiczną wymianę myśli, negocjacje postaw i wartościowanie, wyrażane w różnym stopniu intensywności językowej. Istotną rolę w badaniach nad dialogiem i dyskursem odgrywa kontekst – oddzielenie znaczenia semantycznego od afektywnego może prowadzić do nieporozumień (Karpiński 2006: 191).

Interdyscyplinarność pozwala dostrzec konteksty komunikacyjne jako istotne dla zrozumienia mechanizmów komunikacji. W związku z tym, przy ocenianiu trudno jest przyjąć jednoznaczny klucz do opisu, ponieważ zmienne kontekstowe wynikają z refleksji badacza, niosąc ze sobą element subiektywizmu. Według Renaty Makarewicz (2017: 7–8) możliwe jest jednak skonstruowanie pewnego powtarzalnego schematu opisu, który ułatwia wnioskowanie.

Poziom refleksji, na jakim toczą się rozważania w prezentowanym artykule, zakłada zaawansowaną znajomość reguł opisu języka w ujęciu gramatyki tradycyjnej. Zatem w niniejszym artykule przyjęto klasyfikację leksemów według Zygmunta Saloniego, która zakłada głębsze zrozumienie reguł opisu języka w kontekście gramatyki tradycyjnej³.

Ważnym źródłem naukowym dla refleksji nad wartościowaniem w języku jest praca Elżbiety Laskowskiej (1992), która prowadziła badania nad wartościami w codziennej komunikacji językowej, opisując je zgodnie z klasyfikacją gramatyczną. W swoim badaniu, dotyczącym wartościowania w języku potocznym, autorka prezentowała konkretne przykłady użycia języka oraz odnosiła się do istniejącego systemu, nie tworząc jednak pełnego zestawienia leksykalnych i frazeologicznych środków wartościowania w języku potocznym. Równie istotna w refleksji nad wartościowaniem w języku jest książka Jadwigi Puzyniny (1992) *Język wartości*, w której autorka przyznaje: „Sposoby wyrażania wartości nie są bowiem proste i oczywiste” (Puzynina 1992: 7). Zdanie to stało się punktem wyjścia do poszukiwania modelu opisu dyskursu medialnego, który uwzględniłby emocje nadawcy i odbiorcy komunikatu oraz dostrzegł wartości, które ujawniane są poprzez język autora tekstu. W przyjętej metodologii SFAD wyrażanie emocji definiuje się jako nazywanie uczuć, uznanie to wartościowanie przedmiotów oraz symboli, zaś ocenianie innych ludzi odnosi się do pojęcia osądu. Klasyfikacja tych pojęć na skali pozytywny – negatywny sprawia wiele trudności (por. Puzynina 2013: 80).

Prezentowana w kolejnych podrozdziałach analiza powstała w pełni rozumienia złożoności podejmowanej problematyki, a jej celem głównym jest opis sposobu, w jaki w badanym materiale językowym zostały zakodowane sygnały wartościowania i emocji, a także zachowań, czynności i postaw. Przy użyciu metodologii SFAD opisano językowe środki negocjowania postaw stosowane przez autorów artykułów prasowych, które wynikają z systemu

³ Nie zawsze konstrukcje językowe poddane analizie wymagały dokładnego sklasyfikowania. W przypadku prostych połączeń rzeczownika z przymiotnikiem zostały tu pominięte. Jednak analiza użycia trybu rozkazującego czasowników wymagała bardziej szczegółowego określenia i umieszczenia w ramach struktury gramatycznej języka.

gramatycznego języka oraz istotnych zmiennych kontekstowych. Szczegółowy opis ma na celu zidentyfikowanie, w jaki sposób używane środki językowe wpływają na skuteczność przekazu ideologii autorów i jego recepcję przez czytelników.

3. Metodologia badań

3.1. Cel badań

Celem badań jest opis i analiza dyskursu medialnego dotyczącego wybuchu wojny w Ukrainie. Szczegółowe zagadnienia badawcze pozwalają odnieść się do następujących kwestii:

1. Określenie, w jaki sposób w badanym materiale językowym zostały zakodowane sygnały wartościowania emocji, zachowań, czynności i postaw.
2. Wyodrębnienie za pomocą metodologii SFAD językowych środków oceny i negocjowania postaw, które są stosowane przez autorów tekstów prasowych, a wynikają z systemu gramatycznego użytego języka.

3.2. Metoda badań

W analizie została wykorzystana teoria oceny oparta na interpersonalnej funkcji systemowo-funkcjonalnej analizy dyskursu. Szczególnie skupiono się na postawach (emocje, osąd i uznanie) w celu porównania i zestawienia dwóch artykułów prasowych oraz zrozumienia, w jaki sposób elementy podsystemów postaw wpłynęły na opinie i postawy czytelników obu gazet internetowych. W badaniu zastosowano podejście jakościowe ze względu na ograniczone dane i chęć uzyskania wszechstronnej interpretacji wyników.

3.3. Materiały i profil prasowy

Wybór źródeł miał na celu przedstawienie przykładów przeciwstawnych ideologicznych punktów widzenia na rosyjską agresję na Ukrainę. Porównując profile prasowe „The New York Times” (TNYT) i „The Moscow Times” (TMT), można dostrzec istotne różnice w podejściach do tematyki, w tonie publikowanych artykułów oraz stopniu zależności od rządu lub innych wpływowych podmiotów.

TNYT jest amerykańską gazetą z siedzibą w Nowym Jorku, która skupia się na krajowych i międzynarodowych wydarzeniach, a także na szerokim zakresie tematów, takich jak polityka, gospodarka, kultura, nauka i sport.

Znana jest z niezależności od władzy i dąży do zachowania obiektywizmu i krytycznego podejścia do raportowania. Natomiast TMT to anglojęzyczna gazeta wydawana w Rosji, której centralnym obszarem zainteresowania są wydarzenia i tematy związane z Rosją i krajami byłego Związku Radzieckiego. Mimo tego, że jest uważana za niezależne źródło informacji, jako gazeta działająca w Rosji może być poddawana pewnym ograniczeniom i naciskom ze strony władz. Gazety kierują swoje publikacje do różnych grup czytelników, co wpływa na sposób podejścia do tematów i formę prezentacji wiadomości. NYT adresuje się do szerokiej publiczności amerykańskiej i międzynarodowej, podczas gdy TMT skupia się na anglojęzycznych obco-krajowcach w Rosji oraz międzynarodowym audytorium zainteresowanym sprawami tego regionu (por. Lian i Usher 2014; Liu 2019).

4. Wyniki analizy

4.1. Wyrażanie emocji

Wyrażanie emocji odnosi się do różnorodnych rodzajów emocji, percepcji osób doświadczających emocji (ang. *emoter*) oraz obiektów lub osób, które te emocje wywołują (ang. *trigger*). Zgromadzone przykłady wyrażania emocji zaczerpnięte z artykułów opublikowanych przez oba źródła prasowe przedstawia tabela 1.

Analiza materiału wskazuje, iż większość komunikowanych treści związanych z wyrażaniem emocji jest negatywnie nacechowana emocjonalnie. Z przeprowadzonego badania wynika również, że tylko niektóre użyte środki językowe nazywają wprost stany emocjonalne. Większość z nich ma charakter przekazu ukrytego.

Struktura językowa przytoczonych przykładów pozwala sądzić, że autorzy artykułów sięgają do bogatego zasobu języka i wyrażają swoje emocje na wszystkie możliwe sposoby. Dominujące w badanych materiałach są konstrukcje czasownikowe, co świadczy o ich istotnej roli w wyrażaniu emocji. Znacznie rzadsze są wszelkie inne sposoby wyrażania stanów emocjonalnych, takie jak konstrukcje oparte na rzeczowniku, które pojawiają się jako pojedyncze wyrazy lub z towarzyszącymi im określeniami (są to emocje rejestrowane także w grupie uznania): *grim warnings* (pol. ponure ostrzeżenia), *grave emergency* (pol. poważne zagrożenie). Kolejną grupę stanowią połączenia dwóch rzeczowników, np. *zbrodniarze wojenni*, *szczyt okrucieństwa* lub rzeczownika z wyrażeniem przyimkowym: *support for Ukraine* (pol. wsparcie dla Ukrainy), *problem with Russia* (pol. problem z Rosją).

Tabela 1. Wyrażanie emocji (przykłady i ich klasyfikacja gramatyczna)

<p style="text-align: center;">„The New York Times” https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/why-russia-attacked-ukraine.html</p>			
Typ użycia		Przykład	Klasyfikacja gramatyczna
1	2	3	4
jawny	pozytywny	<i>declares martial law</i> (pol. ogłasza stan wojenny)	czasownik + określenia
		<i>vows victory</i> (pol. przysięga zwycięstwo)	czasownik + określenia
		<i>thanks warmly for the support for Ukraine</i> (pol. serdecznie dziękujemy za wsparcie dla Ukrainy)	czasownik + określenia
	negatywny	<i>attacks</i> (pol. atakuje)	czasownik
		<i>is afraid like fire</i> (pol. boi się jak ognia)	czasownik + określenia
		<i>there is no purgatory for war criminals</i> (pol. nie ma czyśćca dla zbrodniarzy wojennych)	czasownik + określenia
		<i>grim warnings</i> (pol. ponure ostrzeżenia)	rzeczownik + określenia
ukryty	pozytywny	<i>President Zelensky's plea for peace</i> (pol. apel prezydenta Zelenskiego o pokój)	rzeczownik + określenia
	negatywny	<i>they did not get it</i> (pol. nie zrozumieli)	czasownik + określenia
		<i>escaped Kyiv as Russian forces approach</i> (pol. uciekli z Kijowa w obliczu zbliżających się sił rosyjskich)	czasownik + określenia
<p style="text-align: center;">„The Moscow Times” https://www.themoscowtimes.com/2022/02/24/russia-invades-ukraine-dozens-killed-a76558</p>			
Typ użycia		Przykład	Klasyfikacja gramatyczna
jawny	pozytywny	<i>suport for Ukraine</i> (pol. wsparcie dla Ukrainy)	rzeczownik + określenia
		<i>work together nicely</i> (pol. razem ładnie pracują)	czasownik + określenia
		<i>thanks</i> (pol. dziękuję)	czasownik

cd. tabeli 1

1	2	3	4
	negatywny	<i>unprovoked and unjustified attack</i> (pol. niesprowokowany i nieuzasadniony atak) <i>grave emergency</i> (pol. poważne zagrożenie) <i>problem with Russia</i> (pol. problem z Rosją)	rzeczownik + określenia rzeczownik + określenia rzeczownik + określenia
ukryty	pozytywny	<i>worth thanking</i> (pol. warto podziękować) <i>important to me</i> (pol. ważne jest dla mnie)	przymiotnik + określenia przymiotnik + określenia
	negatywny	<i>it's not worth trying</i> (pol. nie warto próbować) <i>it didn't work</i> (pol. nie udało się) <i>waste of time</i> (pol. strata czasu) <i>cynically</i> (pol. cynicznie)	czasownik + określenia czasownik + określenia rzeczownik + określenia przysłówek

Źródło: opracowanie własne.

Co interesujące, analiza konstrukcji językowych wskazuje na niską frekwencję określeń przymiotnikowych. Jakby się mogło intuicyjnie wydawać, najczęściej wyrażamy emocje poprzez nazwanie cech – określamy, jaki ktoś lub coś jest. W badanych środkach językowych intuicja ta nie znajduje potwierdzenia. Badany materiał językowy wskazuje, że najczęściej emocje wyrażone zostały poprzez konstrukcje z przysłówkiem, których budowa jest bardzo zróżnicowana, a część stanowią przysłowki. Przykładami takich konstrukcji są: *rapidly* (pol. gwałtownie), *dramatically* (pol. dramatycznie), *cynically* (pol. cynicznie).

4.2. Osąd

Zasoby osądu odnoszą się do interpretacji naszych lub cudzych przekonań dotyczących innych osób oraz oceniania ich pod względem etycznym. Przedstawione w tabeli 2 przykłady tych ocen zostały wybrane z artykułów obu gazet.

W analizowanych przykładach rejestruje się osąd moralny, który ma charakter ukrytych określeń uznania lub krytyki i odnosi się do uwarunkowań instytucjonalnych. Rodzaje osądów wyrażone przez mówiących zależą w dużej

Tabela 2. Osąd (przykłady i ich klasyfikacja gramatyczna)

„The New York Times”			
https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/why-russia-attacked-ukraine.html			
Typ użycia	Przykład	Klasyfikacja gramatyczna	
personalny	podziw	<i>made a dramatic televised plea</i> (pol. złożył dramatyczne orędzie telewizyjne)	czasownik + określenia
		<i>listen to the voice of reason</i> (pol. słuchajcie głosu rozsądku)	czasownik + określenia
	krytyka	<i>rejected</i> (pol. odrzucił jego rozmowę telefoniczną)	czasownik
moralny	pochwała	<i>the Ukrainian people want peace</i> (pol. naród ukraiński chce pokoju)	czasownik + określenia
	potępienie	<i>Russia's invasion of Ukraine</i> (pol. inwazja Rosji na Ukrainę)	rzeczownik + określenia
		<i>dismissed Mr. Putin's justifications</i> (pol. odrzucił tłumaczenia pana Putina)	czasownik + określenia
„The Moscow Times”			
https://www.themoscowtimes.com/2022/02/24/russia-invades-ukraine-dozens-killed-a76558			
Typ użycia	Przykład	Klasyfikacja gramatyczna	
personalny	podziw	<i>declared martial law</i> (pol. ogłosił stan wojenny)	czasownik + określenia
	krytyka	<i>forced hundreds to flee for their lives</i> (pol. zmusił setki do ucieczki w obawie o swoje życie)	czasownik + określenia
		<i>failed</i> (pol. nie zdołał)	czasownik
	<i>unfortunately</i> (pol. niestety)	przysłówek	
moralny	pochwała	<i>defend</i> (pol. bronić)	czasownik
	potępienie	<i>killling dozens</i> (pol. zabijając dziesiątki)	czasownik + określenia
		<i>condemnation from Western leaders</i> (pol. potępienie ze strony zachodnich przywódców)	rzeczownik + określenia
	<i>accused Russia of acting like Nazi Germany</i> (pol. oskarżył Rosję o działanie w stylu nazistowskich Niemiec)	czasownik + określenia	

Źródło: opracowanie własne.

mierze od ich stanowiska w instytucji (Martin, Rose 2013: 75) i mogą być przyporządkowane do jednowyrazowego określenia parafrazującego użyte konstrukcje językowe. Dla przykładu, wyrażenie *accused Russia of acting like Nazi Germany* (pol. oskarżył Rosję o działanie w stylu nazistowskich Niemiec) można sparafrazować jako działania okrutne, agresywne i łamiące prawa człowieka. Mechanizm ten jest łatwy do odczytania w przytoczonych przykładach użycia języka w poszerzonym dyskursie politycznym, dlatego w procesie analizy nie poddano ich operacjom przekształcającym.

Autorzy artykułów prasowych odnoszą się do pozytywnych cech, wyrażając podziw oraz formułują krytykę w przypadku negatywnych cech. Co interesujące, w obu przypadkach używają podobnych konstrukcji gramatycznych, różniących się semantyczną wartością. Zarówno uznanie, jak i krytykę można wyrażać bezpośrednio lub ukrywać za pomocą konstrukcji opisowych, sugerujących osąd poprzez odniesienia do zachowań osób biorących udział w zdarzeniu. Wykorzystywane są także pytania retoryczne.

Przeprowadzona analiza wskazuje, iż osąd najczęściej wyrażany jest poprzez użycie konstrukcji czasownika z określeniami oraz konstrukcji zdaniowych (których struktura jest silniej umocowana składniowo) dodatkowo wzmacnianych różnego rodzaju wartościującymi określeniami. Autorzy obu tekstów sięgali również po pojedyncze czasowniki, przysłówki oraz rzeczowniki, np. *unfortunately* (pol. niestety), *rejected* (pol. odrzucił). Wartość semantyczna przytoczonych wyrażen jest na ogół wyrazista i znacząca.

W badanym materiale obserwuje się także liczne przypadki wydawania osądów za pomocą konstrukcji opartych na rzeczowniku. W tym kontekście nie chodzi jedynie o proste połączenie rzeczownika z przymiotnikiem, ale o bardziej rozbudowane konstrukcje. Najmniej liczne przykłady dotyczyły wyrażania osądu poprzez użycia przysłówka, np. *really* (pol. naprawdę), *very* (pol. bardzo), *highly* (pol. wysoce) o funkcji wzmacniającej oraz dopowiedzenia, np. *certainly* (pol. z pewnością). Podobnie jak w grupie wyłonionej wcześniej, także i w tej obserwujemy sposób osądu wyrażanego wprost, jak i nieujawnionego bezpośrednio.

4.3. Uznanie

Uznanie może być interpretowane jako instytucjonalizacja uczuć w kontekście norm regulujących wartościowanie produktów i działań (Martin, Rose 2013: 75). Różnica między osądem a uznaniem jest subtelna, ponieważ ocenianie działań i emocji ludzi może być traktowane jako istotny element definiujący ich charakter.

Przedmiotem zainteresowania poniższej analizy jest zagadnienie dotyczące tego, w jaki sposób bywa wyrażane wartościowanie. W niniejszym kontekście skoncentrowano się na językowych aspektach manifestacji uznania. W tabeli 3 zamieszczono przykłady wyrażania uznania przez autorów artykułów obu gazet.

Tabela 3. Uznanie (przykłady i ich klasyfikacja gramatyczna)

„The New York Times” https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/why-russia-attacked-ukraine.html		
Typ użycia	Przykład	Klasyfikacja gramatyczna
pozytywne	<i>emergency meeting</i> (pol. nadzwyczajne posiedzenie)	rzeczownik + określenia
	<i>impromptu reactions</i> (pol. improwizowane reakcje)	rzeczownik + określenia
	<i>agreed to move forward on devastating packages of sanctions</i> (pol. zgodził się kontynuować prace nad druzgocącymi pakietami sankcji)	czasownik + określenia
	<i>announced a range of sanctions already</i> (pol. już ogłosili szereg sankcji)	czasownik + określenia
negatywne	<i>special military operation</i> (pol. specjalna operacja wojskowa)	rzeczownik + określenia
	<i>shelling and rocket attacks</i> (pol. ataki artyleryjskie i raketowe)	rzeczownik + określenia
	<i>destroyed more than 70 military targets</i> (pol. zniszczyły ponad 70 celów wojskowych)	czasownik + określenia
„The Moscow Times” https://www.themoscowtimes.com/2022/02/24/russia-invades-ukraine-dozens-killed-a76558		
Typ użycia	Przykład	Klasyfikacja gramatyczna
pozytywne	<i>will defend itself and will win</i> (pol. będzie się bronić i zwycięży)	czasownik + określenia
	<i>can and must stop Putin</i> (pol. może i musi powstrzymać Putina)	czasownik + określenia
negatywne	<i>cowardly and suicidal way</i> (pol. zaatakował w sposób tchórzliwy i samobójczy)	rzeczownik + określenia
	<i>difficult time</i> (pol. trudny czas)	rzeczownik + określenia
	<i>war of aggression</i> (pol. wojna agresji)	rzeczownik + określenia

Źródło: opracowanie własne.

W badanych tekstach na pierwszy plan wysuwa się interesująca zależność w użyciu postawy negatywnego i pozytywnego uznania. Choć trudno wyciągnąć wnioski liczbowe z uwagi na ograniczoną objętość materiału, wyraźnie widać, iż autor tekstu TNYT wyraża znacznie częściej swoje negatywne wartościowanie wobec zaistniałego wydarzenia za pomocą środków ilustrujących negatywne uznanie.

Najliczniej reprezentowane w obu artykułach są konstrukcje składające się z rzeczownika z określającym go przymiotnikiem: *war of aggression* (pol. wojna agresji), *special military operation* (pol. specjalna operacja wojskowa). Ponadto w rejestrze uznania znajdują się określenia wartościujące, które wyrażone są przez konstrukcje gramatyczne z centralnym przymiotnikiem, takie jak *cowardly and suicidal* (pol. tchórzliwy i samobójczy). Wiążą się one z wartościowaniem sytuacji, choć nazywają emocje i cechy odnoszące się do osoby.

Analizie poddano także wybrane konstrukcje wyrażające uznanie za pomocą przysłówków. Szczególną uwagę zwraca konstrukcja *The United States and European Union allies have announced a range of sanctions already* (pol. Stany Zjednoczone i sojusznicy z Unii Europejskiej już ogłosili szereg sankcji), która pochodzi z TNYT. Z uwagi na fakt, iż przysłówki stanowią klasę niejednorodną i uwarunkowaną syntaktycznie, a według kryterium odmiany przyjętego w klasyfikacji Saloniego ta grupa wyrazowa spełnia warunki należne partykuło-przysłówkom, tj. jest nieodmienna, niesamodzielna i składniowo wchodzi w zależność z czasownikiem – cytat ten został zakwalifikowany jako uznanie. Zawiera on silne zabarwienie wartościujące. *Already* (pol. już) jest wyrazem oceny zaistniałej sytuacji, wartościuje stanowisko i działania przyjęte przez państwa zachodnie nie zaś ich cech – dlatego nie zalicza się do osądu.

5. Podsumowanie

Badania nad dyskursem politycznym trafiają w oczekiwania społeczne, bowiem członkowie społeczeństwa są w różnym stopniu z tym typem dyskursu powiązani. Przemawiają za tym ciągle poszukiwania nowych sposobów opisu komunikacji, jaka zachodzi w szeroko pojętej przestrzeni politycznej. Niniejszy artykuł jest uzupełnieniem badań prowadzonych nad dyskursem politycznym w mediach. Porządek opisu i przyjęta metodologia oparte są na systemowo-funkcjonalnej analizie dyskursu (SFAD) wykorzystywanej do badania tekstów literackich. Bezspornie prace naukowe kierują się ku osiągnięciu obiektywizmu. Idea odkrycia pewnych reguł obiektywnych,

choć wywiedzionych z przesłanek szczegółowych, towarzyszyła także autorce niniejszego artykułu.

Mimo to, badanie artykułów prasowych odnoszących się do wybuchu wojny z perspektywy zawartych w nich emocji i relacji międzyosobowych oraz określenie mechanizmu oceny rozumianej jako systemu znaczeń interpersonalnych naznaczone jest pewną dozą subiektywizmu. W analizowanym materiale udało się jednak określić mechanizmy językowe tworzące ocenę.

Materiał badawczy oparty został na studium przypadku, w skład którego wchodzi dwa główne artykuły publicystyczne opublikowane na stronach internetowych „The New York Times” i „The Moscow Times” 24 lutego 2022 r., które były związane z wybuchem wojny w Ukrainie.

Cele, jakie postawiono w prezentowanym artykule, można zawrzeć w dwóch punktach. Po pierwsze, opisano, w jaki sposób w materiale badawczym zostały zakodowane sygnały wartościowania emocji, zachowań, czynności i postaw. Po drugie, podjęto próbę wyodrębnienia z pomocą metodologii SFAD językowych środków oceny i negocjowania postaw, które są stosowane przez autorów obu artykułów prasowych, a wynikają z systemu gramatycznego języka.

Główne cele badawcze artykułu zostały zrealizowane. Opisano wyrażanie emocji oraz osądu przez pryzmat użytych środków językowych i ich skuteczności komunikacyjnej. Jako że formy gramatyczne danych wyrazów dostarczają informacji o nadawcy komunikatu, w dyskursie ważne są nie tylko relewantne wybory leksykalne, ale również posługiwanie się gramatyką użytych wyrazów. Prawdopodobnie proces ten odbywa się na ogół poza świadomością nadawcy wypowiedzi, jednak wnikliwemu odbiorcy dostarcza dodatkowych informacji pozwalających poszerzyć kontekst rozumienia odbieranych informacji, choć i odbiór nie zawsze ma cechy w pełni uświadomionej starannej analizy. Dlatego tak ważne okazuje się negocjowanie postaw, formułowanie oceny o charakterze otwartym oraz pozostawianie marginesu na ciągłe interpretowanie znaczeń interpersonalnych.

Wiążące dla komunikacji w przestrzeni dyskursu politycznego jest nie tyle stosowanie określonych konstrukcji gramatycznych, lecz świadomość ich skuteczności komunikacyjnej i realizacji celów pragmatycznych. Przytoczony rejestr przypisanych do wybranych kategorii badawczych (wyrażanie emocji, osąd, uznanie) schematów gramatycznych ujawnił, że dominujące są konstrukcje zawierające czasownik jako wyraz organizujący system znaczeń interpersonalnych (wyrażania oceny) i negocjowania postaw. Zatem w budowaniu oceny istotniejsze jest działanie opisane słowami niż liczne wyrazy oceniające (wartościujące). Uzyskane rezultaty prowadzą więc do wniosku,

że użycie w artykule prasowym wyrażen predykatywnych ma większą moc niż mnożenie uznania.

Wnioski końcowe potwierdzają także pogląd, że strukturalistyczny podział na *langue* i *parole* jest niewystarczający do współczesnych opisów i analiz dyskursu. Ów podział odwraca uwagę badacza od użycia języka w kontekście. Choć niewątpliwie jest solidną podstawą w zakresie opisu systemu (*langue*), to już w odniesieniu do funkcji – badania użycia języka w otoczeniu kontekstowym i powiązania z celowością wypowiedzi, narzędzia, którymi tradycyjnie dysponują językoznawcy, okazują się niewystarczające. Metodologia SFAD pozwala wypełniać lukę w zakresie opisu i analizy mechanizmów komunikowania się ludzi, którym towarzyszą zawsze jakieś emocje, a w tekście prasowym, który dotyczy konfliktu, są one wyjątkowo wyraziste.

Autorka ma nadzieję, że jej badania przyczynią się do świadomego negocjowania postaw i podnoszenia kompetencji komunikacyjnej uczestników dyskursu politycznego.

Literatura

- Ciesek B. (2018): *Dyskursy dyskryminacji i tolerancji w przestrzeni publicznej współczesnej Polski (wartości, postawy, strategie)*. Katowice.
- Czachur W. (2011): *Dyskursywny obraz świata. Kilka refleksji*. „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 4, s. 79–97.
- Ficek E. (2016): *Językowe manifestacje dyskursu terapeutycznego (na wybranych przykładach)*. [W:] *Dyskurs i jego odmiany*. Red. B. Witosz, K. Sujkowska-Sobisz, E. Ficek. Katowice, s. 95–102.
- Firth J.R. (1969): *Papers in linguistics*. London.
- Halliday M.A.K., Matthiessen C.M. (2004): *An introduction to functional grammar*. (3rd ed.). London.
- Karpiński M. (2006): *Struktura i intonacja polskiego dialogu zdaniowego*. Poznań.
- Kłosińska K. (2012): *Etyczny i pragmatyczny. Polskie dyskursy polityczne po 1989 roku*. Warszawa.
- Kuck K. (2018): *Krisenszenarien. Metaphern in wirtschafts- und sozialpolitischen Diskursen*. Berlin–Boston.
- Laskowska E. (1992): *Wartościowanie w języku potocznym*. Bydgoszcz.
- Lian J., Usher N. (2014): *Crowd-Funded Journalism*. „Journal of Computer-Mediated Communication” 19(2), s. 155–70.
- Liu C.H. (2019): *Discourse Strategies of Government Communication in the New Media Era*. „China Broadcasting” 11, s. 41–45.
- Loewe I. (2018): *Dyskurs telewizyjny w świetle lingwistyki mediów*. Katowice.
- Makarewicz R. (2017): *Rozmowa w przestrzeni szkoły. Systemowo-funkcjonalna analiza poszerzonego dyskursu szkolnego*. Olsztyn.
- Martin J.R., Rose D. (2013): *Wartościowanie w dyskursie i negocjowanie postaw*. [W:] *Systemowo-funkcjonalna analiza dyskursu*. Red. A. Duszak, G. Kowalski. Kraków, s. 23–79.
- Miller D. (2014): *Emotionalität und Wertung im Diskurs. Eine kontrastive Analyse deutscher und polnischer Presstexte zum EU-Beitritt Polens*. [W:] *Textlinguistik als Querschnitts-*

- disziplin*. Red. Z. Berdychowska, Z. Bilut-Homplewicz, B. Mikołajczyk. Frankfurt am Main, s. 115–129.
- Pisarkowa K. (2000). *Językoznawstwo Bronisława Malinowskiego. Więzy wspólnego języka*. Kraków.
- Puzynina J. (1992): *Język wartości*. Warszawa.
- Puzynina J. (2013): *Wartości i wartościowanie w perspektywie językoznawstwa*. Kraków.
- Smykała M. (2018): *Die Flüchtlingskrise 2015 im Spiegel der polnischen Presse. Eine Analyse von Nominationsstrategien*. „Stylistyka” 27, s. 291–319.
- Wojtak M. (2015): *Rozłożone gazety. Studia z zakresu prasowego dyskursu, języka i stylu*. Lublin.

Źródła prasowe

- Russia Invades Ukraine, Dozens Killed. The Moscow Times, <<https://www.themoscowtimes.com/2022/02/24/russia-invades-ukraine-dozens-killed-a76558>>, dostęp: 20.08.2023.
- The Invasion of Ukraine: How Russia Attacked and What Happens Next, <<https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/why-russia-attacked-ukraine.html>>, dostęp: 20.08.2023.

